

NA I TUKUTUKU LELEKA ME BALETA NA SITIVIKITI NI VEIKA VAKAVUNIWAI KEI NA ILOVI NI SERE

VEI KOYA E KEREKERE

Immigration New Zealand
TE RATONGA MANENE

Department of Labour
TE TARI MAHI

Na i vola tukutuku oqo e na vukei iko e na nomu vakalewena na fomu e yacana na NZIS Form No. 1007, me baleta na Sitivikiti ni Veika Vakavuniwai kei na Ilovi ni Seremu. E na vakatokai na fomu naba 1007 e na i vola tukutuku oqo me "sitivikiti ni veika vakavuniwai".

NA I TUKUTUKU RARABA

Na cava na i naki ni sitivikiti oqo?

E gadrevi vei ira taucoko era kerekere me ra butuki Niu Siladi, me toka na i tuvaki ni nodra bula e na i vakatagedegede e vinakati (me vaka e tabaki tu vakamatailalai e na i vola tukutuku na Health Requirements Leaflet NZIS 1121 e tiko vata kei na i vola tukutuku oqo). E na tabaki e na sitivikiti ni veika vakavuniwai na i tukutuku me baleta na i tuvaki ni nomu bula e vinakata na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi, me rawa kina ni kila kevaka ko okati e na i vakatagedegede ni i tuvaki ni bula e gadreva.

Au na vakayagataka e na gauna cava na sitivikiti ni veika vakavuniwai oqo?

E dodonu mo vakayagataka na sitivikiti oqo e na gauna ko kerea kina na i vola tara mo butuki Niu Siladi ka mo tiko kina me sivia na 12 na vula, se kerea mo sa **vakaitikotiko** kina (residence).

E vakaevei beka kevaka au a sa vakauta vata kei na noqu i vola kerekere sa oti na sitivikiti ni veika vakavuniwai?

Kevaka ko kerea mo vakaitikotiko e Niu Siladi, e dodonu mo vakauta tale e dua na sitivikiti vou ni veika vakavuniwai.

Kevaka ko kerea mo butuki Niu Siladi e na lako vakagade, ka ko sa vakauta oti e dua na sitivikiti ni veika vakavuniwai e na loma ni rua na yabaki se qai vakanadakui, e na rawa ni ko vakagalalataki mai na kena vakauti tale e dua na sitivikiti. E na vakaraitaka vei iko na vakaillesilesi e qarava tiko na nomu kerekere kevaka e gadrevi mo vakauta e dua na sitivikiti vou.

E vei na vanua me'u la'ki raici kina vakavuniwai?

E na so na vanua, era tiko kina na vuniwai kei ira era qarava na veiiilovi e dau vakayagataka ira na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi me ra vakayacora na veiqaravi vakavuniwai e gadreva, ka vakalewena na kena fomu. Lako vua e dua vei

ira na vuniwai oqori. E tabaki tu na yacadra e na neitou website na www.immigration.govt.nz/paneldoctor. Ko na rawa ni raica kina na yaca ni vuniwai ko rawa ni la'ki raici kina, ka voleka duadua vei iko.

Kevaka e sega ni tiko e na vanua ko tiko kina e dua na vuniwai e dau vakayagataka na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi, e rawa ni ko lako vua e dua ga na vuniwai vakaivola; ia e na daumaka cake me raici iko na vuniwai e dau qaravi iko me vakalewena na sitivikiti oqo.

Me nanumi tiko: E sega ni tabaki tu e Niu Siladi na yacadra na vuniwai me ra qarava na veika e vinakata na Tabana ni Curu Vanua, me vaka e tabaki e na so na vanua tani. Kevaka ko tiko e Niu Siladi ka sega ni dua na nomu vuniwai, ko rawa ni la'ki raica e dua ga na vuniwai e voleka duadua vei iko. E tabaki tu na yacadra na vuniwai era veiqaravi raraba e na i vola dusidusi ni talevoni e na ruku ni ulutaga na General Practitioners.

Na cava beka na balavu ni gauna e na taura na kena vakalewena na sitivikiti ni veika vakavuniwai?

Ko na rawa ni waraka me galala ko vuniwai ni bera ni ko raici, ka na daumaka kina mo solia e dua na gauna e balavu toka ni bera ni ko vakauta na nomu i vola ni kerekere ni curu vanua. Ni sa oti na nomu raici vakavuniwai, e na rawa ni taura e rua se tolu tale na macawa ni bera ni ko qai taura na nomu sitivikiti ni veika vakavuniwai mai vua na vuniwai e a raici iko. E vu oqo mai na nona waraka tiko ko koya na macala ni ilovi ni seremu kei na dikevi ni nomu dra.

E bibi me nanumi tiko oqo: Kevaka ko tauvimate tiko se ko gunuva tiko e dua na wainimate me valuta na manumanu lalai ni baca, waraka mo sa bula vinaka tale ni bera ni ko la'ki raici vuniwai.

Na cava me'u kauta tiko ni'u la'ki raici vakavuniwai?

- Na sitivikiti ni veika vakavuniwai (NZIS 1007) ka sa vakaleweni oti tu na i Wasewase A, H, I kei na J.
- Na nomu pasipote dodonu me rawa ni vakatakilai iko.
- Tolu na i taba vou lalai ni pasipote.
- Mata iloilo ko daramaka e doka ni ucumu se e na yaloka ni matamu.
- Na i vola me baleta e dua na baca e tauvi iko tiko mai vua na kena dau ni qaravi ni baca oqori, vakabibi kevaka e kilai levu na baca.
- Na i vakamacala matailalai ni wainimate ko gunuva tiko, ka vakadonui vakavuniwai mo gunuva (na yaca ni wainimate kei na kena levu me gunuvi).

E rawa beka ni dua me tomani au e na noqu la'ki raici vakavuniwai?

Io. E rawa ni vaka kina, ka rawa tale ga ni tomani iko e dua tale me la'ki vakadewa vosa. Kevaka ko vinakata e dua me la'ki vakadewa vosa, yalo vinaka veivosakitaka rawa ka vakaraitaka vua na vuniwai e na raici iko e na gauna ko drau veivosakitaka kina na nomu la'ki raici, ni ko na kauta tiko yani e dua me la'ki vakadewa vosa. E rawa ni la'ki vakadewa vosa e dua e nona cakacaka na vakavakadewa. Kevaka e sega ni rawa oqo, e rawa ni la'ki vakavakadewa e dua e kilai ka rokovi e na vanua ko tiko kina.

Na cava soti e na caka me vakacavari kina na sitivikiti?

E tolu na i wasewase ni sitivikiti ni veika vakavuniwai, ka dodonu me ratou vakaleweni e na vosa Vakavavalagi:

- na raici ni i tuvaki ni yago mai vua e dua na vuniwai
- na ilovi ni sere
- na dikevi ni dra kei na suasua.

E rawa vei ira e so na vuniwai me ra vakacavara taucoko na i wasewase ni sitivikiti ni veika vakavuniwai, baleta ni tiko e na nodra valeniwai na i yaya taucoko me vakayagataki e na veiqaravi. Ko ira tale e so, era na vinakata me la'ki ilovi na seremu se tauri na nomu dra kei na nomu suasua e na dua tale na vanua. E na rawa tale ga ni vinakati me tauri na nomu dra kei na nomu suasua e na rumu ni veiqaravi nei vuniwai.

E vakaevi beka ko ira na gone?

E dodonu vei ira taucoko era kerekere, ka ra wili kina na gone lalai kei na gone dramidrami, me ra vakauta e dua na sitivikiti ni veika vakavuniwai, se vakauta e dua na sitivikiti e na vukuna e dua tale.

- E dodonu vei ira na i tubutubu se dauveisusu me ra tiko e na gauna era raici kina vakavuniwai ko ira na gone era se bera ni yabaki 16.
- E sega ni gadrevi me ilovi na seredra na gone era se bera ni yabaki 11.
- E sega ni dau gadrevi me dikevi na nodra dra e na i vakarau ni dikevi ni dra e dau vakayacori, ko ira na gone era se bera ni yabaki 15, vakavo ga kevaka e nanumi vakavuniwai ni dodonu me vakayacori de mani tiko e dua na baca.
- E sega ni dau gadrevi me tauri na nodra suasua na gone era se bera ni yabaki 5.

Na nomu i tavi

- **E dodonu mo sauma na laurai vakavuniwai.** E dodonu vei koya e kerekere, na i tubutubu se dauveisusu ni gone e kerekere, me sauma na i sau ni laurai vakavuniwai, na ilovi ni sere, na dikevi ni dra kei na suasua, na i tukutuku mai vua na kena dau ni qaravi baca e veitauvi tiko, se na kena caka e so tale na vakadidike e vinakati.
- **E dodonu mo tukutuku vakadodonu:** Ni ko lasutaka e dua na mala ni i tukutuku e na sitivikiti ni veika vakavuniwai, e na rawa ni vakavuna me kua ni vakadonui na nomu kerekere, ka bokoci na i vola tara ni curu vanua sa soli oti tu. Kevaka ko sa tiko rawa e Niu Siladi, sa na vinakati mo lako tani mai kina.

Na cava e tarava?

E tolu na vula na dede ni gauna e na yaga tiko kina na sitivikiti ni veika vakavuniwai, mai na siga e sainitaka kina na vuniwai e a raici iko.

Vakauta vata kei na nomu i vola kerekere ni curu vanua ki Niu Siladi, na sitivikiti ni veika vakavuniwai, na macala ni ilovi ni seremu kei na dikevi ni nomu dra kei na suasua, e na loma ni tolu na vula oqori. Kevaka e tauvi iko tiko e dua na baca ka na rawa ni vakataotaka na nomu wili e na i vakatagedegede ni i tuvaki ni bula e vinakati, e na rawa ni kerea na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi se na kerea na vuniwai e ratou digitaka, mo solia e so tale na i tukutuku. E na gadrevi me solia na i tukutuku e vinakati tale oqo e dua na kena dau ni qaravi ni baca e veitauvi tiko, se me cakava e so tale na vakadidike e dua tani tale na vuniwai. E na vukea na nomu kerekere na levu taucoko ni i tukutuku me baleta na baca e tauvi iko tiko, ko vakaraitaka e na sitivikiti. E wili kina na i tukutuku ka se qai tauri wale ga mai vei koya na kena dau ni qaravi ni baca e tauvi iko tiko.

NA I TUKUTUKU LELEKA ME BALETA NA I WASEWASE YADUA NI SITIVIKITI NI VEIKA VAKAVUNIWAI

A: NA I WASEWASE NI VEIKA E BALETI IKO

E gadrevi e na i wasewase oqo mo vakadeitaka na i tukutuku e baleti iko, kei na mataqali cakacaka se vuli cava ko na qarava e Niu Siladi. Yalo vinaka vakalewena rawa na i wasewase oqo **ni bera** ni ko la'ki

raici vakavuniwai. E bibi sara mo sauma na veitaro yadua me rawa ni rau veisotari vata kina na nomu sitivikiti ni veika vakavuniwai kei na nomu i vola kerekere ni curu vanua.

B: NA I WASEWASE E VAKARAITAKI KINA NA I TUKUTUKU TAUCOKO ME BALETA NA NOMU BULA

Na i wasewase oqo e kumuni vata kina na kemu i tukutuku vakavuniwai, me vukei vuniwai e na raici iko kei na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi, me ratou kila vinaka na i tuvaki ni nomu bula e na gauna ko kerekere kina. Yalo vinaka vakalewena taucoko sara vata kei vuniwai se na na kena i sosomi (me vaka na nasi e veiqaravi tiko), na i wasewase oqo. Kevaka ko sega ni kila ke dodonu

mo vakaraitaka e dua na ka me baleta na nomu bula me vaka e vakaraitaki toka e na kemu i tukutuku, yalo vinaka vakaraitaka. Kevaka e volai tu vakaivola mai vei ira e so tale na vuniwai na i tukutuku me baleta na baca e tauvi iko tiko, kauta vua na vuniwai e na raici iko ni na vukea na nomu kerekere.

C: NA I WASEWASE ME BALETA NA NOMU VAKADINADINA

E gadrevi e na i wasewase oqo mo saine e na mata i vuniwai e raici iko. E sega ni vakatarai me ra saine ko ira na gone era se bera ni yabaki 16; me ra saine e na vukudra ko ira na i tubutubu se dauveisusu. Oqo na veika ko vakadinadinataka ni ko sa saine:

- Sa matata vinaka vei iko na i tukutuku leleka kei na veitaro taucoko e na i wasewase A kei na B e na sitivikiti, ni sa dina, dodonu ka taucoko na i tukutuku e baleti iko.
- Sa matata vinaka vei iko ni i vakadinadina oqo e sa wili tiko kina na ilovi ni seremu kei na dikevi ni nomu dra kei na suasua.
- Ko na vakaraitaka ki na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi na veika taucoko e dodonu me vakaraitaki, ka vaka kina na veisau ni dua na ka me baleta na i tuvaki ni nomu bula ka na rawa ni veisautaka na macala ni nomu kere i vola tara ni curu vanua.
- Ko sa solia na kaukauwa ki na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi me vakaqaga na i tukutuku e vakaraitaki e na sitivikiti e nanuma ni dodonu me vakaqagai, ka wasea vata na i tukutuku oqo kei na veitabana ni matanitu e so (me vaka na tabana ni qaravi ni bula kei na veitabana e na taudaku kei Niu Siladi) e na kena vakatulewataki na nomu i tutu me baleta na curu vanua.
- Ko sa solia na kaukauwa ki na tabana cava ga e qarava na bula e Niu Siladi, me solia ki na Tabana ni Curu Vanua na veika me baleta na i tuvaki ni nomu bula.

- Ko sa solia na kaukauwa ki na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi me vakaraitaka vua e kere i vola tara ni curu vanua, ka nona na sitivikiti ni veika vakavuniwai, na vanua sa yaco tu kina, kei na veika sa macala me baleta na kena gadrevi me tomani tale na dikevi ni i tuvaki ni bula me vaka e gadrevi e na sitivikiti ni veika vakavuniwai, kei na i tukutuku tale e so e lako vata kaya.
- Ko sa vakadonuya mo sauma na i sau taucoko ni nomu raici vakavuniwai, kei na nomu sauma tale ga na i kuri ni laurai tale vakavuniwai me baleti iko kei na luvemu me vaka e gadreva na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi.
- Ko sa vakadonuya me solia na vuniwai e vakalewena na nomu sitivikiti na i tukutuku taucoko e kumuna me baleta na i tuvaki ni nomu bula se na bula nei luvemu, ki na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi,.
- Sa matata vinaka vei iko ni kevaka ko tukuna vakailasu e dua na ka, se solia e dua na i tukutuku e sega ni dina ka rawa ni veivakacalai, se veisautaka e dua na ka e na sitivikiti ni veika vakavuniwai, e na tarova na kena vakadonui na nomu kerekere, se bokoci laivi na i vola tara ni curu vanua sa soli oti tu. Ko sa cala vakalawa ka na rawa ni ko veilewaitaki ka biu ki na vale ni veivesu.

D: NA I WASEWASE ME BALETA NA RAICI VAKAVUNIWAI

E na vakalewena na veitaro e na i wasewase oqo na vuniwai e raici iko, me vola kina na veika me baleta na i tuvaki ni nomu bula. E na dikevi na yagomu, ka na rawa ni vinakati kina mo luvata e so na nomu i sulu. E na vakarautaki na kemu balavu kei na kemu bibi, laurai na matamu kei na daligamu, ka vakatovolei na totolo ni nomu vuki ni yaco vei iko e dua na ka. E na vakarogoci iko ko vuniwai ka vakarautaka na levu ni tubu ni nomu dra, ka dikeva na veika tale e so me vaka na i tuvaki ni nomu vakasama, na levu ni cagi ko ceguva

ki na nomu yate vuso kei na i tuvaki ni nomu veigacagaca tale e so. E na rawa ni sosomitaki vuniwai ko nasi me qarava e so na veika oqo.

E na gadrevi me dikevi na sucudra ko ira na marama yabaki 45 se sivia. Kevaka e vinakati me dikevi na sucumu, e rawa ni ko digitaka e dua na kena dau me qaravi iko, se mo solia na macala ni kena ilovi na sucumu e na loma ni ono na vula ka se qai dromu.

E, F KEI NA G: NA I WASEWASE ME BALETA NA MACALA NI DIKEVI NI SUASUA KEI NA DRA, NA VEIKA E NANUMA KO VUNIWAI ME BALETA NA VEIKA E LAURAI, KEI NA VAKADINADINA

Ni sa raici iko oti ko vuniwai, ka sa raica oti tale ga na macala ni ilovi ni seremu kei na dikevi ni nomu dra kei na suasua, e na qai vakalewena na i veiwasewase oqo.

NA FOMU ME BALETA NA LAKO KI NA VALE NI VAKADIDIGO

E dodonu me tauri ka dikevi na nodra dra e na i vakarau ni tauri dra e dau vakayacori, ko ira taucoko era kerekere ka ra yabaki 15 se sivia. la, e na rawa ni kerea ko vuniwai me dikevi tale na nomu dra kevaka e laurai mai na i tukutuku me baleta na i tuvaki ni nomu bula se na nomu raici, ni dodonu me caka ke tauvi iko tiko e dua na baca me vaka na mate ni suka.

E na vinakati kina me tauri na nomu dra kei na nomu suasua me rawa ni dikevi. E na vakalewena ko vuniwai e raici iko na mata ni fomu oqo me vakaraitaka kina na mataqali vakadidike cava me caka.

Mo qai vakalewena e na daku ni fomu na veika me baleti iko, ka mo sainitaka na i vakadinadina e na mata i koya e na taura na nomu dra. E rawa ni dresu tani mai na sitivikiti ni veika vakavuniwai na tabana oqo, ka dodonu mo kauta tiko e na gauna e la'ki tauri kina na nomu dra.

E na so na gauna, e na vinakati me tauri ka dikevi na nodra dra na gone era se bera ni yabaki 15, kevaka e laurai vakavuniwai ni dodonu me vaka kina, se nanumi ni rawa ni tiko vei ira e so na baca.

NA I WASEWASE ME BALETA NA ILOVI NI SERE

E dodonu me ilovi na seredra ko ira taucoko era kerekere ka ra yabaki 11 se sivia, me laurai kevaka era tauvi mate ni gacagaca, se laurai na i vakatakilakila ni baca tale eso. E dodonu me caka na veiiilovi oqo, veitalia ga kevaka ko se qai vakauta oti wale ga na macala ni nomu ilovi me baleta na nomu via curu vanua vakagade. (Na ilovi ni seremu me baleta na curu vanua vakagade e baleta vakatabakidua na mate ni gacagaca).

E rawa ni dresu tani mai na vo ni fomu na tabana oqo, ka dodonu mo kauta tiko e na gauna e la'ki ilovi kina na seremu. Yalo vinaka sauma na taro mai na naba J1 ki na J6 ni bera ni ko ilovi, ia mo **kua** ni sainitaka na i vakadinadina me yacova ni sa tiko na vakaillesilesi e qarava na ilovi ni seremu.

Kevaka e sega ni kune e dua na ka e sega ni dodonu me tiko e na i yaloyalo ni seremu, e sega ni gadrevi mo vakauta na i yaloyalo oqori ki na Tabana ni Curu Vanua e Niu Siladi.

E sega ni gadrevi me ilovi na seredra ko ira na marama tiko bibi kei ira na gone era se bera ni yabaki 11.